

Laupäev

●●● Eesti Päevaleht

persoon

1

maailm

4

muusika

5

film

6

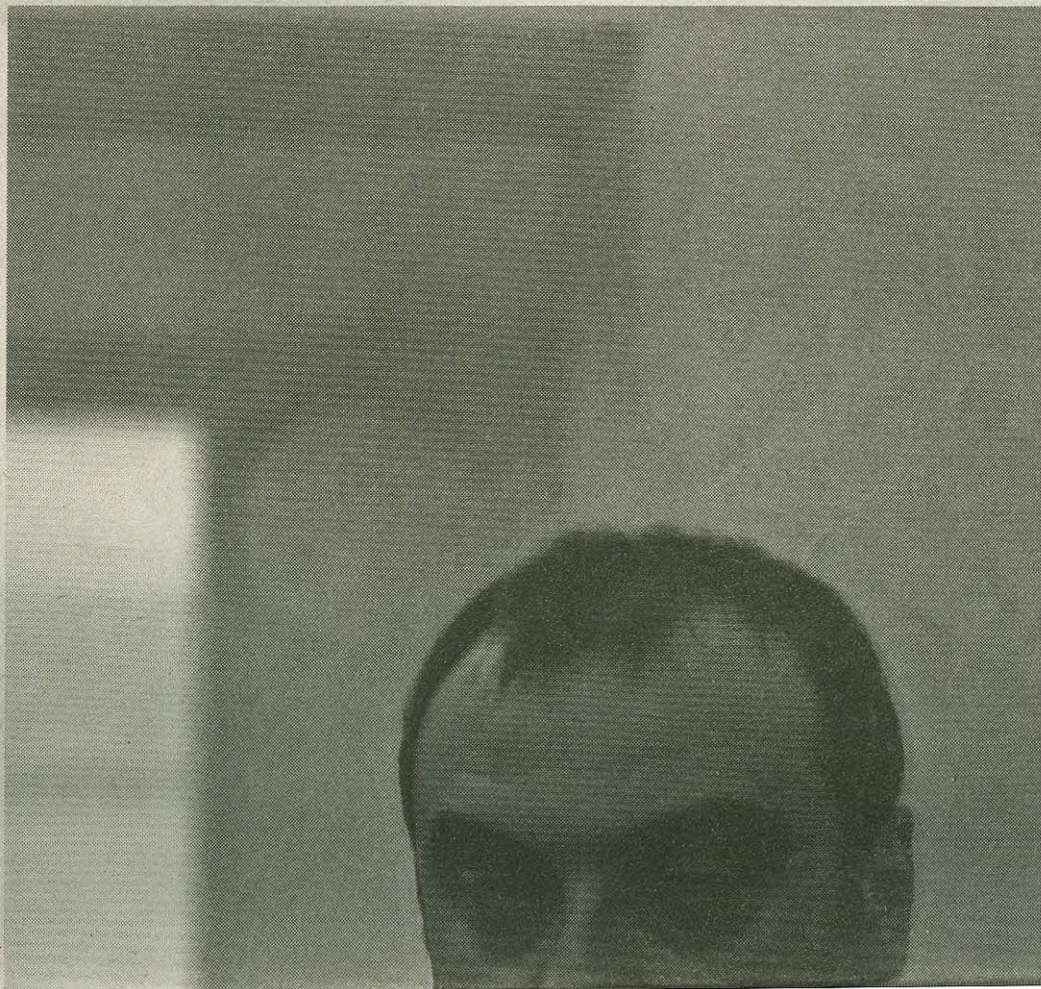
KULTUUR

“K

FOTO: RENE SUURKAEV

Dmitri Bertman:

ooperi päralt
on tulevik



Praegu Sergei Prokofjevi „Armastust kolme apelsini vastu” **lavastaval** Dmitri Bertmanil on **kõva** usalduskapital – Erkki-Sven Tüüri „Wallenberg” õnnestus tal Estonias poliitiliste **raskuste** kiuste.

Andres Laasik
andres.laasik@epl.ee

— **Kas vastab tõele, et Estonia „Wallenbergi” lavastust mängitakse peagi teie kodulinnas Moskvas?**

— Tean, et Estonia teater tegeleb selle lavastuse Moskvasse viimisega. Ma ise väga tahaksin, et see juhtuks.

— **Kas Moskvas on „Wallenberg” oodatud?**

— Muidugi. Ma ei saa aru, miks „Wallenbergi” külalissetendusi pole seni Moskvas olnud. Raha on muidugi üks põhjus. Ooperilavastuste vedamine ühest linnast teise on kohutavalt kallis. Vedada dekoratsioone ja tohutut kollektiivi on kulukas. Kuid seda ikkagi tehakse ja miks ei peaks „Wallenbergi” Moskvas näitama.

Mul on üks mõte edaspidiseks ja ma olen seda juba jaganud Eesti saatkonnaga, kellega ma sõbrustan. Estonia lauljad võiksid esineda minu koduteatris Helikon lavastuses „Armastus kolme apelsini” vastu ja laulda oma rollid eesti keeles. Võiksite korraldada sellise etenduse. Moskvas peaks olema küll nii palju eesti keelt oskavaid inimesi, et sellele etendusele publikut leida. Selle projekti elluviimine ei oleks eriti kallis.

— **Kas siis „Armastust kolme apelsini vastu” ei laudagi originaalkeeles, nagu Estonias tavaks? Miks on see nii?**

— Seekord teeme erandi. „Armastust kolme apelsini vastu” on väga raske originaalkeeles mängida, sest siin on tekst ääretult tähtis. Iga sõna peab olema arusaadav.

— **Moodsad ooperid nagu „Wallenberg” ei kipu eriti õnnestuma. Miks läks seekord ikkagi õnneks? Mis on uute ooperite tegemise edu saladus?**

— Küll oleks hea, kui teaks uute ooperiteoste tegemise võtit.

Oskan öelda, et „Wallenbergi” tehes langes kokku palju õnnelikke asjaolusid, mis mõjutasid lavastuse sündi. Julgen öelda, et see ooper on väga huvitav teos. Pean Erkki-Sven Tüüri tänapäeva heliloojate hulgas maailma viie väljapaistvama hulka kuuluvaks. „Wallenberg” pole mingi näpust välja imetud süžee, vaid 20. sajandi elust leitud väga tähtis episood.

Väga tähtis oli see, et „Wallenbergi” tegemisel osales väga palju uusi tähti, kes tõid lavale kaasa uue energia, moodsa kunstimõistmise. Oskan seda näha, toetudes omaenda kogemusele. Minu esimene lavastus Eestis, Dargomõžski „Näkingeid” sündis enam kui kümme aastat tagasi, veel 1990-ndatel. Ma tegin siis koostööd eelmiste põlvkondade tähtedega, minu lavastuses laulsid Teo Maiste, Nadja Kurem. Nüüd on Eesti ooperis toimunud oluline põlvkonnavahetus. „Wallenbergis” ja

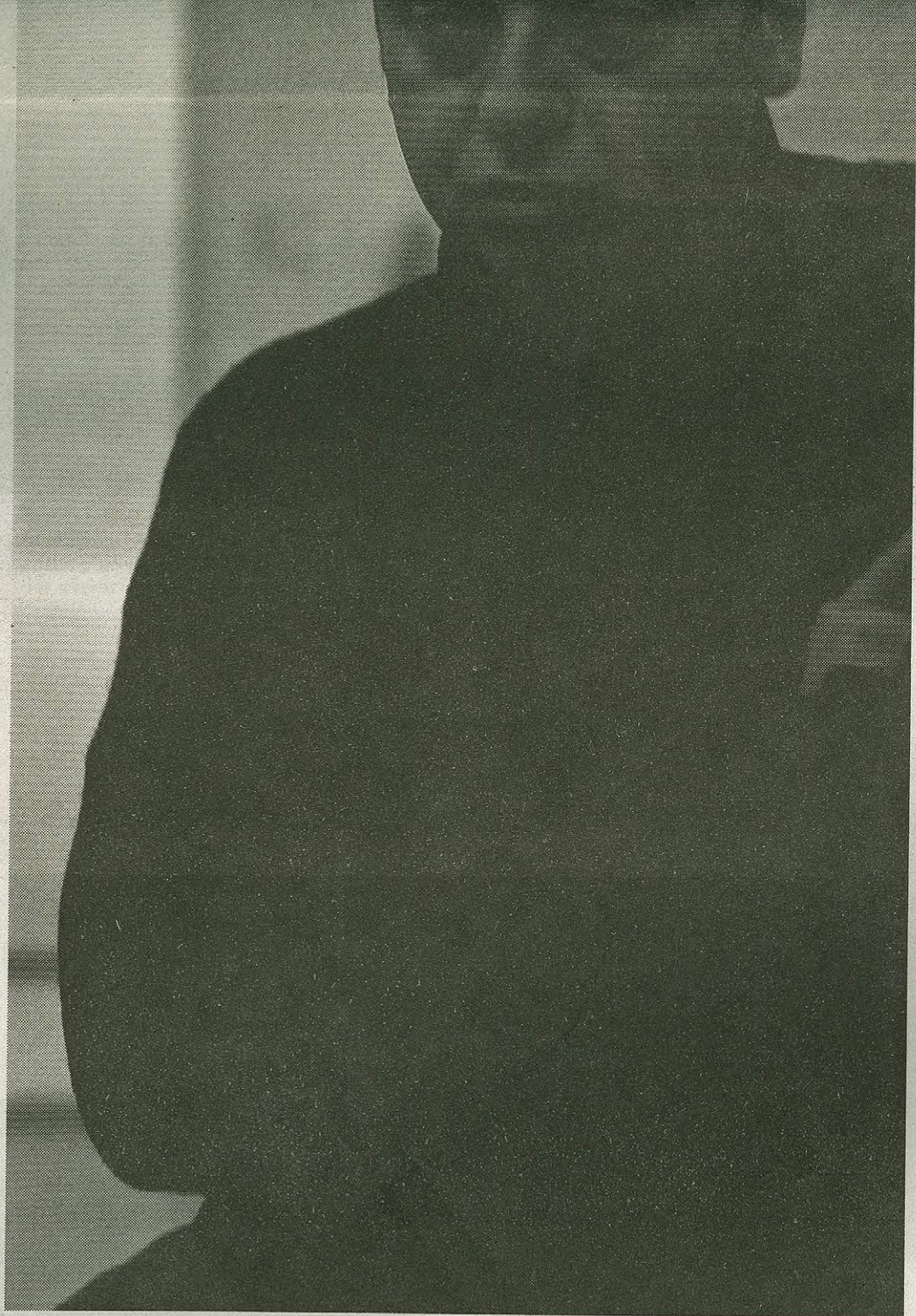
Tartus Vanemuise teatris lavastatud „Hoffmanni lugudes” laulab juba uus põlvkond. Arvan, et Eesti võib olla uhke, et on tekkinud selline lauljate plejaad.

„Wallenbergi” juures kujunes väga oluliseks koostöö kunstnikuga. Ene-Liis Semper on väga andekas inimene. Tean, et ta on eesti kultuuri üks praegustest liidritest. Koostöö temaga ei olnud sugugi formaalne. Arvan, et minu tee ristub veel Ene-Liis Semperi omaga kuskil ooperimaailmas, siin või kusagil mujal. Seda koostööd tahaksin kindlasti jätkata.

Tähtsaim on see, et Estonias on väga hea koor, kes pole mitte lihtsalt lauljate mass, vaid on kunstnikuhingega lauljate kogum, kes viib paindlikult ellu kunstilisi kavatsusi.

Üldse on Estonia loominguiline atmosfäär väga soosiv. See teater on justkui üks suur oluline rahvuskultuuri institutsioon, nagu rahvusoper olema peab, aga samal ajal on siin eriline kammerlik, lausa perekondlik õhkkond. Siin on kodune tunne. — **Mis tähendus on teie jaoks Raoul Wallenbergi isikul?**

— Muidugi teadsin, et oli olemas selline huvitav ajalooline isik. Olin lugenud ta kohta raamatutest, ooperi lavastamise jaoks otsisin infot juurde. Venemaal teatakse temast palju. Moskva väliskirjanduse raamatukogus on muide Wallenbergi büst. ➔



➔ Minu jaoks on Wallenberg tõeline üliinimene, kes käitub üliinimesena just kriitilistes olukordades. Oluline on ka see, mis juhtub ooperi lõppvaatuses, kui tuleb ilmsiks, kuidas käitus maailm, kui Wallenberg kadus.

Wallenbergi loo lavastamisele mängis kaasa ühiskondlik atmosfäär. Keegi ei osanud ennustada pronksiööd. Aga lavastuse valmimine lükkus edasi ja aprilli lõpus toimusid Tallinnas need sündmused. Wallenbergi lugu ja selle ooperi mõte on absoluutselt vägivaldavastane. Ja see, mis toimus teatri seinte taga, oli teravalt vastuolus sellega, millest räägib Tüüri ooper.

— **Nende sündmuste mõju ulatus lavastuse valmimisega. Kuidas on võimalik lavastada arvuti vahendusel, kaugjuhtimise teel?**

— Eesti saatkond Moskvast oli kinni, ma ei suutnud siia sõita. Kõik oli nii kohutav. Vaatasin proove Moskvast läbi veebikaamera. Sõitsin Helsingisse, kus kohtusin Neeme Kuninga ja kunstnikuga. Rääkisime lavastusest. Niisiis tegimegi proove interneti kaudu. Mul oli ühendus Neeme Kuningaga, kes mu parandused ellu viis. Neeme osa oli selle lavastuse sünnis väga suur. Tunnen teda juba kaua aastaid ja meie vahel on ooperi asjades suur vastastikune usaldus. See tegi sellise tööviisi võimalikuks.

— **Interneti kaudu lavastamine on novaatorlik. Kas teeksite seda tulevikus veel?**

— Ooperit saab nii lavastada, kuid kui on vähegi võimalik, ei peaks seda tegema. Enam ma seda läbi teha ei taha. See oli sisuliselt sõjaolukord, kui pidid

— seda tulevikus veel? — Ooperit saab nii lavastada, kuid kui on vähegi võimalik, ei peaks seda tegema. Enam ma seda läbi teha ei taha. See oli sisuliselt sõjaolukord, kui pidid nii toimima. Seejuures on fantastiline, et lavastus sai õigeaks ajaks valmis.

— **Aga kuidas suhtute uue meedia pakutavatesse ooperi nautimise võimalustesse? Publik koguneb teistes linnades mängitavaid etendusi vaatama kinosaalidesse. Eestis on need väga populaarsed.**

— See on tore; et inimesed käivad kinos ooperit vaatamas. Moskvas on olukord veidi teine. Meil on linnas seitse ooperiteatrit, kes annavad regulaarselt etendusi. Moskvasse tuuakse palju külalisetendusi. Sellist Metropolitan sarja, nagu teil siin, meil ei ole. Aga ka meil näidatakse kinodes ooperilavastuste salvestisi. Ühes kinos näidatakse La Scala uusi lavastusi.

Arvan, et see on tähtis tegur ooperikunsti inimestele lähendamisel. Igal pool on palju neid, kes väidavad, et ooper neile ei meeldi, kuid kes pole ühtegi ooperilavastust näinud. Neile on selline ooperi kinos näitamine heaks esimeseks sammuks ooperimaailma. Sellel on väga suur ühiskondlik potentsiaal.

See on tänapäeva sünteetiline kunst, millel on palju komponente. Ooperis on ühendatud teater, muusika, tants, kujutav kunst, tsirkus – kõik üheskoos. Ooperi päralt on tulevik. Ooperikunst määrab ära riigi ja ühiskonna kuvandi, kultuurilise taseme.

Ooper räägib väga palju selle riigi eliidi kohta. Metropolitanis ja La Scalas käivad kuningad, presidendid, peaministrid ja äri- tuusad, kes määravad planeedi tuleviku. Ooperietenduste ajal istuvad rõdul aga üliõpilased, kes saavad eliidiks hiljem. Ooper on tsivilisatsiooni tunnus.

Estonia on rahvusooper, aga samal ajal on siin eriline perekondlik õhkkond.

Ooperikunsti on ühendatud teater, muusika, tants, kujutav kunst, tsirkus.

— **Kuidas jõudis Estonia repertuaari Prokofjevi „Armastus kolme apelsini vastu”? Millise teose lavastamist teater teilt ootas?**

— Teatri soov oli, et ma lavastaksin ooperi, mis oleks peretükk. Mida isa ja ema tuleksid kuulama-vaatama koos lastega. Teisisõnu, selle publik võiks siis vanuselt jääda 10 ja 99 eluaasta vahele.

— **Ja kohe jäite pidama Projofjevil?**

— Oli teisigi ideid. Teatri ettepanekul arutasime ka Dvoraki „Näkingeid”. Mulle see mõte ei meeldinud. Minu esimene Estonias tehtud töö oli Dargomõžski samanimeline ooper. Justkui oleks ma mõni Vetevana.

Prokofjevi ooper sobib peretükiks väga hästi. See on ere ja meelelahutuslik. Justkui vitamiinist. See on ka trupile kasulik. Kõik rollid on mahukad ja pakuvad lauljatele rohkelt võimalusi.

Plussiks on seegi, et Eesti laiem publiku jaoks on pealkiri tuttav. Tean, et Ugala teatris mängiti menukalt Gozzi sama teksti põhjal sündinud lavastust. Meie saame nüüd dialoogi jätkata.

Selline ooper on mängukavas vajalik. Tavaliselt tunnevad teismelised, kui vanemad nad ooperisse kaasa võtavad, et neid on karistatud. Usun, et „Armastus kolme apelsini vastu” võib panna nad ooperit armastama.

— **Mis laadi ooper on „Armastus kolme apelsini vastu”?**

— Žanrilt on ta väga lähedane muusikalile. Mitte muusikalile, nagu seda tihti vääriti mõistetakse. „Cats” ei ole muusikal, see on lihtsalt sõu. Pean silmas muusikali, mille aluseks on kaalukas draamateos ja muusika moodustab dramaturgia osa. Erinevalt operetist, kust võib mõne aaria välja visata, ilma et midagi muutuks, sest tegevus väljendub dialoogis. Pean silmas muusikali nagu „West Side Story”, mille alus on Shakespeare'i „Romeo ja Julia”.

Prokofjevi „Armastus kolme apelsini vastu” sarnaneb selliste kaalukate muusikalidega. Siin on Gozzi tekstil põhinev draamaatiline alusmaterjal. Siin on meelelahutuslik ja rütmiline vorm.

— **Aga sisu ja teemad? Milliseid seoseid võiks see ooper tekitada?**

— Siin ei ole plakatlike tõdesid. On lihtsad lood, mis on tuttavad ka meie ühiskonnas. „Armastus kolme apelsini vastu” jutustab rasketest ja ärahellitatud lastest, kelle vanemad on majanduslikud oligarhid või tipp-poliitikud.

Lugu hoiab koos kinnisidee millestki tabamatust, mida pole tegelikult olemas. See on üldinimliku sisuga satiiriline ooper.

— **Prokofjevi teost pole just lihtne lavastada. Peab olema võtta viis bassi ja kolm tenorit...**

— Seda on tõesti raske esitada nõutava hääle koosseisu tõttu. Iga teater ei saa sellega hoo- belda, et saab selle ooperiga oma jõududega hakkama. Et Estonia teater saab, näitab teatri head seisu.

Praegu, kui me seda ooperit harjutame, on kõik osalised erakordselt rõõmsad. Pingutatakse kõvasti tööd teha, kuid see on puhas tööõõm. Juhtub nii, et pausid ja vaheajad lähevad meelest. Oleme prooviprotsessi jooksul saanud lähedasemaks.

— **Miks tulite seekord koos oma lavastusmeeskonnaga?**

— Nii on kergem, kui kasutan kolleege, kellega valmis hiljuti „Armastus kolme apelsini vastu”

minu koduteatris Helikoni ooperis Moskvas. See lavastus siin tuleb veidi teistsugune, kuid on ka ühisjooni. Lavakujunduse ja kostüümid on teinud Igor Nežnoi ja Tatjana Tulubjeva minu teatrist.

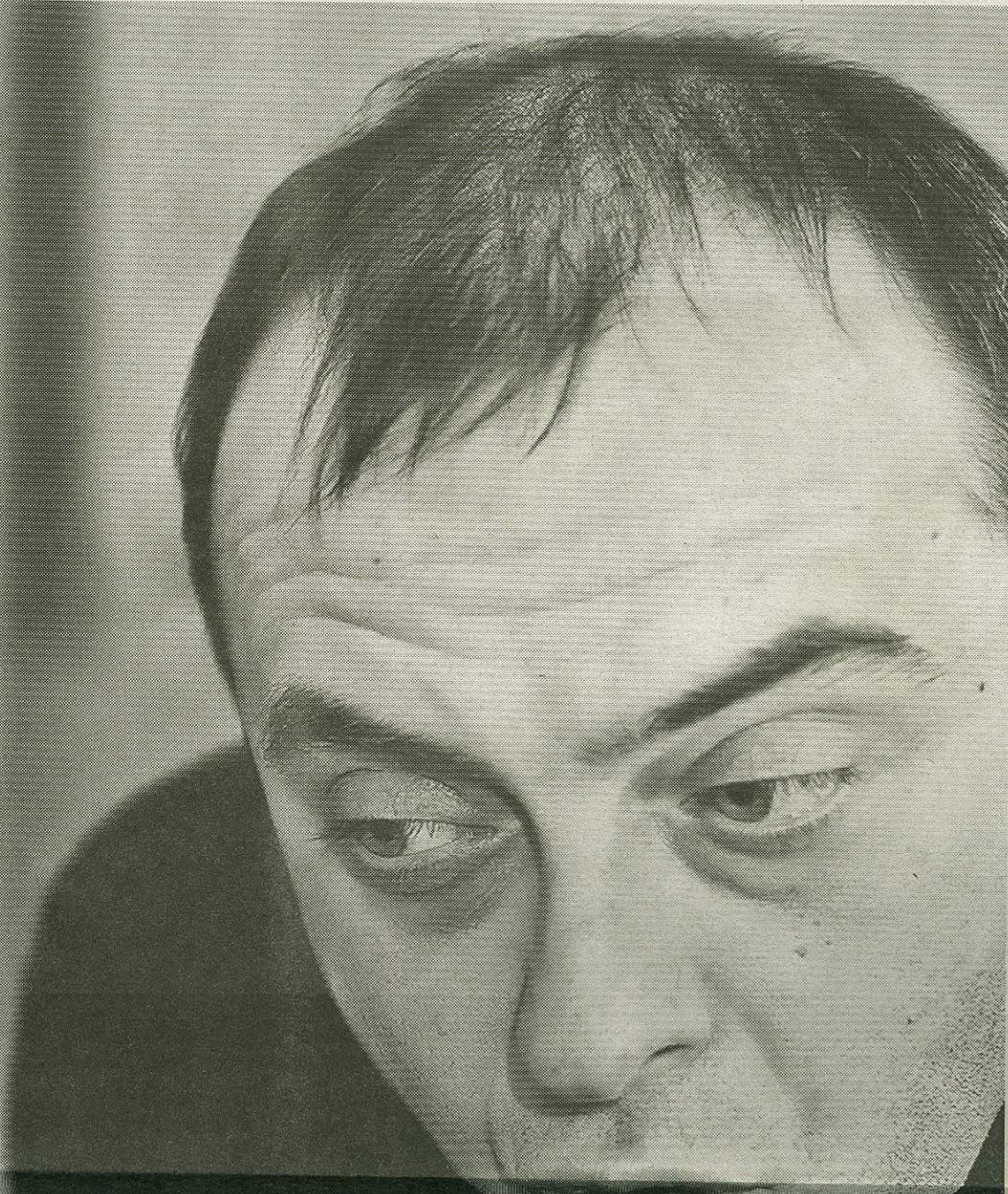
Mul on väga hea meel, et koos minuga on koreograaf Edvald Smirnov. Ta ei saanud tulla siis, kui tegime „Wallenbergi”. Koostöö temaga on erakordselt kasulik, ta paneb koori liikuma nii, nagu see käib Broadwayl.

— **Kui palju te näete oma töös missiooni kanda siia vene kultuuri? Siin on ju vene vähemus, kes seda ootab.**

— Ma ei mõtle sellele üldse. Ma lavastan Prokofjevi teose ja Prokofjevi ei kuulu minu meelest mitte Venemaale, vaid maailmale. Tšaikovski ka ei kuulu Venemaale. Jaapanlased näiteks arvavad, et Tšaikovski kuulub Jaapanile, nende entsüklopeediates olevatki kirjas, et ta on jaapani helilooja. Muusikal ei ole piire. Kõik nutavad ja naeravad siin koos, sõltumata rahvusest.

Prokofjev viibis kaua emigratsioonis, ta oli Kremli eemal. Aga tema elu lõpp on täiesti

FOTO: RENE SUURKAEV



Kes ta on?

Dmitri Bertman

LAVASTAJA

SÜNDINUD MOSKVAS

•• 1984. aastal asus õppima ooperilavastamist GITIS-es (teatrikõrgkoolis).

•• Töötab oma *alma mater*'is, mis kannab praegu nime Venemaa teatriakadeemia, muusika-teatri õppetooli juhatajana.

•• Pärast stuudiumi lõpetamist asutas Bertman Moskvas ooperiteatri Helikon. Teatri avalavastusena tõi ta 1990. aastal välja Stravinski ooperi „Mavra”. Helikon on kasvanud suurteatriks, millel on mitme saaliga teatri-maja. Teatri palgal on 57 solisti, koor ja orkester.

•• Alates 1995. aastast lavastab palju välismaal. On töötanud Iiri-maal, Inglismaal, Saksamaal, Kanadas, Austrias, Prantsus-maal, Lätis. Mullu tõi Bertman

välja Tšaikovski „Padaemanda” Stockholmi kuninglikus ooperis ja Luca Lombardi ooperi „Alasti kuningas” Rooma ooperis.

•• Eestis on Bertman teinud varem kolm lavastust: Dargomõžski „Näkingeid” (Estonia, 1999), Erkki-Sven Tüüri „Wallenberg” (Estonia, 2007), Offenbachi „Hoffmanni lood” (2007, Vanemuine).

•• Kolmekordne Kuldse Maski laureaat aasta parima muusika-teatri lavastuse kategoorias. Venemaa rahvakunstnik aastast 2005.

•• 2007. aastal määrati „Wallenbergi” lavastusmeeskonnale Eesti Vabariigi kultuuripreemia.

•• 2008. annetas president Toomas Hendrik Ilves Dmitri Bertmanile Maarjamaa Risti IV klassi teenetemärgi. Tal on ka Prantsuse ja Briti aumärke.

Ajalugu

Vene kultuuri kuldajastu järellainetus

FOTO: HELIKON



venelik. Ta suri Staliniga peaaegu ühel ajal ja maeti samal päeval. Selgus, et Prokofjev maeti ilma ühegi lilleta, sest kõik Moskva lilled olid viidud Stalinile.

— **Aga vene ooperitraditsioon? Maria ja Suures teatris käib palju välismaalasi, vene ooperisolistid esinevad maailma metropolides. Vene ooper on rohkem läänemaailma integreeritud kui muud ühiskonna osad. Mida tähendab teile vene ooperitraditsioon?**

— See on midagi sellist, mida ma olen kohustatud endaga kaasa tassima, kuhu ma ka ei läheks. See tähendab minu jaoks parimaid kogemusi ja kooli ja suuri isiksusi. See on Pokrovski kool, mis on muuseas ka siin tuntav. See on Šaljapini, Stanislavski, Tairovi ja Vahtangovi pärand. Selles on tohutud väärtused, baas. Kes see teine peabki seda tegema, kui mitte mina. Ja minult oodatakse seda.

Viimasel ajal on Venemaal täheldatav saksa kontseptuaalse teatri mood. Sellise teatri idee tuuakse kohale, integreeritakse. Kriitika kiidab, aga rahvas ei käi. Kas peab kuulama kriitikat või alluma publiku survele? Arvan,

et ei seda ega teist. Teatrit tuleb teha emotsionaalselt. Lavastuses peab olema energeetiline laeng, mis töötab tunnete tasandil. See on tähtis. See on põhimõtteline küsimus. Selles mõttes olen vene traditsiooniline lavastaja, kes kannab edasi oma õpetajate ja õpetajate õpetajate kogemust. Esindan originaali.

— **Räägitakse, et viimasel ajal on Venemaa ühiskonna elu elavnenud. Kas see annab end ka teatris tunda?**

— Ma ei oska selle peale midagi öelda. Minu meelest on olukord endine. Valitseb tohutu huvipuudus kõige vastu. Kõik on nii stabiilne ja selge, ja see on halb.

Mul on vedanud. Minu tükke pole keelatud ja keegi pole nende peale pahandanud, kuigi olen teinud ka poliitikaga seotud lavastusi.

— **Kuuldavasti on poliitiline lainetus jõudnud Venemaal ka ooperisse...**

— Skandaal „Rosenthali laste“ ümber Suures Teatris on minu meelest PR-üritus, millega teater kaasa mängis. Sorokini libreto on huvitav, kuid ooper on minu meelest ebaõnnestunud. Publik seda vaatama ei lähe.

— **Valmimas on teie neljas ooperilavastus Eestis. Mis toob teid siia ikka ja jälle tagasi?**

— Ma armastan väga Tallinna. Siin elas ema sõbranna ja ema tõi mu koolivaheajal paariks nädalaks siia. Elasin siin kesklinnas, ema sõbrannal oli Raekoja platsi kõrval korter.

Ka Estonia teatris käisin lapsest saadik. Olen näinud ja kuulnud legendaarseid lauljaid: Tiit Kuusikut, Anu Kaalu, Teo Maistet, Margarita Voitest. Estonia teater oli tollal üks Nõukogude Liidu paremaid.

Ja milline repertuaar! Siin mängiti Straussi „Roosikavaleri“. Kavas oli Puccini teoseid, Verdi „Luisa Miller“, mida kuskil mujal ei mängitud. „Hovanštšinat“ aga mängiti Šostakoviči redaktsioonis, mis oli mõeldamatu isegi Moskvast ja Leningradis. See oli hea euroopalik teater, mis on mänginud mu elus suurt rolli.

Tunnen väga paljusid estoonlyasi. Minusse suhtutakse siin hästi. Mäletan, kuidas Teo Maiste jutustas mulle oma Siberisse viimisest. Eri Klasiga seob mind vana sõprus. Birgitta festival on minu jaoks huvitavam kui Savonlinna oma.

— **Bulgaarlasest lavastaja Mladen Kiselov on kurtnud, et töö Eesti teatris on psühholoogiliselt raske, sest vanema põlvkonnaga käib suhtlus vene, nooremaga inglise keeles. Kas keeleprobleem tekitab raskusi?**

— Keel ei ole probleem. Itaalias, kus ma olen samuti töötanud, ei räägi mõned solistid inglise keelt. Olen saanud hakkama. Mul pole Eestis kunagi olnud tunnet, et asuksin vaenulikul territooriumil. Moskvast mõnikord räägitakse, et siin ei sallita venelasi ja nendega ei taheta rääkida. Ma torman sel puhul otsekohe vastupidist tõestama.

Poliitikud on loonud need vastuolud tühjale kohale. Tegelikult on inimeste vahel tekkinud juba uued sidemed. Traumaatiline minevik tuleb unustada. Meil oli ühine õnnetus – kommunistlik partei.

— **Aga järgmine lavastus Eestis? Kas ja millal see tuleb?**

— Mul oli just jutuajamine Estonia juhi Aivar Mäega. Arutasime plaane 2012. aastaks. Konkreetsest teosest polnud veel juttu. Vaatame, kuidas mul läheb. Äkki olen teid siin juba ära tüüdanud. Võib ju ka nii juhtuda... ●



2005. aastal nimetas president Putin Bertmani rahvakunstnikuks.

●● Venemaa 20. sajandi alguse kultuurilist puhangut on kutsutud kuldajaks ja Sergei Prokofjevi ooperi „Armastus kolme apelsini vastu“ juured on just seal.

●● Vene kultuuri kuldaja modernistlikud võrsed olid erakordselt menukad ka väljaspool Venemaa. Sergei Djašilevi korraldatud näitused, muusikateatri etendused, tema kuulus Ballets Russes panid kihama suurlinnade kultuuriavalikkuse. Kuulsad Djašilevi Vene hooajad Pariisis tellisid muusikat ka Prokofjevit, sillutades teed tema rahvusvahelisele kuulsusele.

●● 1915. aastal ilmus teatriajakirja „Armastus kolme apelsini vastu“ esimene number. Ajakirja kirjastas vene teatri suurkuju Vsevolod Meierhold, kelle kunstimanifeste ajakiri kandis. Esimeses numbris oli Vsevolod Meierholdi, Konstantin Vokagi ja Vladimir Solovjovi loodud stsenaarium Carlo Gozzi samanimelisest näidendist, mis andis ühtlasi nime ajakirjale. Kui Prokofjev läks gastrollituurile Ameerikasse, võttis ta kaasa selle ajakirja. Pärast edukaid kontserte

Chicagos, aastal 1918 tellis Chicago ooper Prokofjevit uue ooperi. Helilooja töötles Meierholdi ajakirjas ilmunud stsenaariumi ise libretoks. Ooper valmis aasta hiljem ja esietendus Chicagos 30. detsembril 1921. Juhatas autor.

●● Kremli võim soojendas pärast oma positsioonide tugevnemist kontakte kuulsate emigrantidega, lootuses neid kodumaale meelitada, mis Prokofjevit puhul hiljem õnnestuski. „Armastus kolme apelsini vastu“ esietendus 1926 Leningradis ja 1927 Moskvast. Hiljem, pärast helilooja kodumaale naasmist polnud see ooper modernse kõla tõttu nõukogude teatri mängukavades eriti soositud.

●● „Armastus kolme apelsini vastu“ on innustanud kuulsaid lavastajaid. Walter Felsenstein lavastas „Armastuse kolme apelsini vastu“ 1968. aastal kuulsas Komische Operis, Giorgio Strehler 1974 La Scalas ja Juri Ljubimov 1991 Münchenis.

●● Eestis kõlab „Armastus kolme apelsini vastu“ esimest korda.